

Трансверсальні компетентності сучасного вчителя у ракурсі підготовки майбутніх педагогів до роботи в новій українській школі

Копусь Ольга Антонівна¹

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна

E-mail kopus@pdpu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1235-2997>

Researcher ID: AFP-8113-2022

Бабій Оксана Юріївна²

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна

E-mail Babii.OY@pdpu.edu.ua

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-0375-7450>

Стаття розкриває категорійні, концептуально-теоретичні та науково-педагогічні параметри проблематики формування трансверсальних компетентностей майбутніх учителів в контексті їхньої підготовки до роботи в Новій українській школі. Мета статті полягала у висвітленні термінологічних, концептуальних та змістових параметрів феноменології трансверсальних компетентностей у ракурсі підготовки майбутніх педагогів до роботи в Новій українській школі. Терміносполуку «трансверсальні компетентності» схарактеризовано як такі, що реалізують параметр трансферу (перенесення) системи здобутих знань, умінь та навичок особистості у площину розв'язання завдань та ситуацій реальної життєвої практики на засадах увиразнення індивідуального метакогнітивного потенціалу особи.

За результатами аналізу здійснено класифікацію наукового фонду професійно-значущих трансверсальних компетентностей сучасного вчителя, специфіковано інструментальні, інтерперсональні та системні (інтегральні) компетентності педагога.

Встановлено, що трансверсальні компетентності вчителя нової української школи є системним комплексом інструментальних (практично-реалізаційних), інтерперсональних (індивідуально згенерованих) та системних (інтегральних) компетентностей, що реалізують параметр трансферу (перенесення) системи здобутих знань, умінь та навичок особистості у площину розв'язання професійно-педагогічних завдань та ситуацій освітньої практики на засадах увиразнення індивідуального метакогнітивного та професійного потенціалу особистості.

Здійснено діагностувальний аналіз стану обізнаності майбутніх учителів з поняттєво-термінологічною матрицею феноменології «трансверсальні компетентності» в ракурсі підготовки до майбутньої професійної діяльності в Новій українській школі. Зафіксовано незадовільний рівень поінформованості майбутніх педагогів щодо функційної ролі трансверсальних компетентностей для повноцінної підготовки освітян до професійної діяльності у НУШ.

Ключові слова: трансверсальні компетентності, Нова українська школа, учитель, підготовка майбутніх учителів.

Вступ. Феноменологія формування трансверсальних компетентностей людини в вітчизняному науковому просторі ще не набула сталих термінологічних меж. Зважаючи на поступове входження України в європейський освітній простір, проблематика становлення особистості в координатах площини наскрізних метакомпетентностей (трансверсальних компетентностей), вільного послуговування як професійними вміннями (Hard skills) так й інтегральними навичками (Soft skills) найчастіше стає предметом наукових дискусій освітян та науковців.

Для розроблення чіткої термінологічно-інтерпретаційної матриці феномена «трансверсальні компетентності» було проаналізовано найбільш поширені наукометричні інформаційні бази (Scopus

¹ доктор педагогічних наук, професор, перший проректор з навчальної та науково-педагогічної роботи, професор кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

² аспірантка кафедри педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

(Expertly curated abstract & citation database), Web of Science Core Collection, База ICI Journals Master List). Основний масив даних щодо проблематики формування так званих «transversal competencies» з'являється в науковому вжитку дослідників-педагогів починаючи із 2010 року. Отже, можемо стверджувати, що концептуальні параметри проблеми збагачення системи освіти України потенціалом концепції формування трансверсальних компетентностей ще потребує пильної уваги як у контексті розроблення методології впровадження основ самої ідеї «наскрізності» формування метакомпетентностей, так і в контексті розроблення теорії та технології практичного втілення цієї ідеї у практику функціонування закладів освіти.

Аналіз наукового фонду довів, що накопичено певний досвід формування трансверсальних умінь студентів в освітньому середовищі університету (Giedrė Valūnaitė Oleškevičienė, Andrius Puksas, Dalia Gulbinskienė, Liudmila Mockienė, Литва); висвітлено мовний аспект формування трансверсальних умінь та компетентностей на засадах міждисциплінарної інтеграції в освітньому середовищі університетів Малайзії (Paramaswari Jaganathan, Ambigarpathy Pandian, Ilango Subramaniam, Малайзія); описано способи формування трансверсальних компетентностей в освітньому середовищі закладів загальної середньої освіти (Nikolay Tsankov); студійовано роль формування трансверсальних компетентностей у системі шкільної освіти Фінляндії (H. Niemi, Фінляндія). Проте, в Україні наукові розвідки вчених зосереджено здебільшого на винайденні способів екстраполяції концепції формування трансверсальних компетентностей у практику шкільного навчання (Л. Горбунова, 2018; В. Петренко, 2016). Потенціал формування універсальних (трансверсальних) компетентностей майбутніх учителів залишається поза увагою дослідників.

Водночас потужний потенціал концепції Нової української школи (далі НУШ), який наразі є провідним механізмом докорінного реформування системи освіти України може стати платформою для повсякчасного застосування елементів концепції формування трансверсальних компетентностей, адже сама концепція ґрунтується на наявності низки так званих «наскрізних» або ключових компетентностей, які формуються в дитини в освітньому середовищі школи.

Мета та завдання дослідження. Мета статті полягала у висвітленні термінологічних, концептуальних та змістових параметрів феноменології трансверсальних компетентностей у ракурсі підготовки майбутніх педагогів до роботи у НУШ.

Матеріали та методи дослідження. У статті використано методи науково-педагогічного дослідження двох рівнів пізнання: теоретичні (для висвітлення стану розробленості проблематики формування трансверсальних компетентностей людини використано метод систематизації та узагальнення наукової інформації з педагогічних, психологічних, філософських та нормативних джерел; емпіричні (для фіксування стану обізнаності майбутніх учителів із концептуальними параметрами впровадження системи трансверсальних компетентностей у практику роботи НУШ використано метод анкетування та експериментальної обробки даних).

Результати дослідження. 2013 року радою ЮНЕСКО запропоновано інноваційну терміносполуку «трансверсальні компетентності» як такі, що реалізують параметр трансферу (перенесення) системи здобутих знань, умінь та навичок особистості в площину розв'язання завдань і ситуацій реальної життєвої практики на засадах увиразнення індивідуального метакогнітивного потенціалу особистості.

На нашу думку, підґрунтям для опрацювання системи трансверсальних компетентностей став перелік так званих «ключових компетентностей», запропонованих Радою Європи ще 2006 року, а саме: здатність до комунікації рідною мовою (Communication in the mother tongue); здатність до комунікації іноземними мовами (Communication in foreign languages); математична компетентність і компетентність у застосуванні наукових практик та технологій (Mathematical competence and basic competences in science and technology); цифрова компетентність (Digital competence); здатність до неперервного навчання (Learning to learn); соціальна та громадянська компетентності (Social and civic competences); ініціативність та підприємливість (Sense of initiative and entrepreneurship); соціокультурна компетентність та здатність до культурного відображення соціального контексту (Cultural awareness and expression) (Recommendations of the European Parliament and of the Council, 2006).

У 2013 році репрезентовано систему трансверсальних компетентностей, запропонованих Європейським центром розвитку професійної освіти і навчання (European center for the development of vocational training), що мають бути сформовані у фахівця, здатного бути конкурентоздатним на ринку праці в умовах підвищення інноваційності, мобільності та інтегративності європейського соціокультурного простору.

Такими трансверсальними компетентностями є: критичне мислення, здатність систематизації, інтерпретації та аналізу інформації (Critical thinking, problem solving, reasoning, analysis, interpretation, synthesizing information); дослідницькі вміння і пізнавальна активність (Research skills and practices, interrogative questioning); креативність, уява, інноваційність, особистісна експресія та виразність (Creativity, artistry, curiosity, imagination, innovation, personal expression); наполегливість, здатність до самоконтролю й самоаналізу, адаптивність та дисциплінованість (Perseverance, self-direction, planning, self-discipline, adaptability, initiative); здатність до усної та писемної комунікації, публічної презентації та активного слухання (Oral and written communication, public speaking and presenting, listening); лідерська компетентність, здатність до роботи в команді, прагнення до координації та кооперації у довколишньому в реальному й віртуальному середовищах (Leadership, teamwork, collaboration, cooperation, facility in using virtual workspaces); ІКТ-компетентність, медіакомпетентність та вправність у послуговуванні різноманітним програмними продуктами (Information and communication technology (ICT) literacy, media and internet literacy, data interpretation and analysis, computer programming); громадянська компетентність, здатність до сприйняття етичного й морально-ціннісного осягнення дійсності, почуття справедливості (Civic, ethical, and social-justice literacy); економічна та фінансова грамотність (Economic and financial literacy, entrepreneurialism); глобальне мислення, планетарний світогляд і гуманістична спрямованість (Global awareness, multicultural literacy, humanitarianism); сцієнтична спрямованість особистості (Scientific literacy and reasoning, the scientific method); екологічна компетентність та розуміння глобальних екологічних процесів (Environmental and conservation literacy, ecosystems understanding); здоров'язбережувальна компетентність і настанова на здоровий спосіб життя (Health and wellness literacy, including nutrition, diet, exercise, and public health and safety).

Як бачимо, наведені вище трансверсальні компетентності корелюють з компетентностями, які очікує від випускника НУШ система освіти України (НУШ, 2016), адже спільними для всіх компетентностей є так звані наскрізні вміння: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, ухвалювати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми.

Очевидним є той факт, що дослідницькі зусилля в контексті розроблення проблематики формування трансверсальних компетентностей у нашій країні здійснюються здебільшого в площині навчання школярів та екстраполяції інноваційних концепцій навчання і виховання в середовище закладів загальної середньої освіти.

Зважаючи на нагальну необхідність удосконалення системи підготовки майбутніх учителів до роботи у НУШ, слід зосередити дослідницьку увагу на специфічних особливостях формування трансверсальних компетентностей майбутніх педагогів.

Дослідники (Т. Борова, Т. Ведь) запропонували власне бачення системи трансверсальних компетентностей сучасного фахівця. Доеднуємось до наукової думки авторів, а здійснений ученими правомірний розподіл та класифікацію трансверсальних компетентностей за параметром інтегральності та системності вважаємо продуктивним та перспективним для вдосконалення чинних освітньо-професійних програм підготовки вчителів у закладах вищої освіти щодо чіткого визначення загальних і спеціальних компетентностей, програмних результатів навчання (Борова, Ведь, 2020).

На думку Т. Борової та Т. Ведь, інструментальні компетентності виконують «інструментально-реалізаційну» функцію та упорядковують когнітивні навички – здатність свідомо застосовувати набуті знання, доводити власні думки та ідеї; методологічні навички – віддзеркалюють шляхи міжособистісної та професійної взаємодії у професійному середовищі (тайм-менеджмент, аналіз ризиків в ухваленні рішень і способи вирішення проблем); технологічні навички – засоби реалізації комп'ютерних, цифрових та мультимедійних технологій, різних інформаційних систем і програмного забезпечення; лінгвістичні навички – знання іноземної мови, усна й писемна комунікація в побутовому і професійному середовищах.

Інтерперсональні компетентності, на переконання Т. Борової та Т. Ведь, відображають параметри координації, кооперації та співробітництва у соціальному середовищі. До інтерперсональних компетентностей дослідники уналежують: персональні (індивідуальні) навички як здатність вираження власних почуттів та ставлень до професійних проблем та ситуацій, вміння критичного й конструктивного їх осмислення; соціальні та інтерперсональні навички, що віддзеркалюють здатність працювати в команді й уміння нести етичну та соціальну відповідальність.

Системні або інтегральні компетентності, на думку вчених, це навички, пов'язані загалом із

системою. Вони включають навички, необхідні як для планування змін для покращання системи, так і для створення нових. Системні або інтегральні компетентності є основою, необхідною для набуття інструментальних та інтерперсональних компетентностей.

На нашу думку, трансверсальні компетентності вчителя НУШ є системним комплексом інструментальних (практично-реалізаційних), інтерперсональних (індивідуально згенерованих) та системних (інтегральних) компетентностей, що реалізують параметр трансферу (перенесення) системи здобутих знань, умінь та навичок особистості в площину розв'язання професійно-педагогічних завдань та ситуацій освітньої практики на засадах увиразнення індивідуального метакогнітивного та професійного потенціалу особистості.

Для встановлення рівня обізнаності майбутніх учителів із параметрами системи трансверсальних компетентностей у контексті підготовки педагогів до роботи у НУШ було проведено діагностувальний етап експерименту щодо визначення рівня сформованості трансверсальних компетентностей. До експерименту було залучено 25 здобувачів вищої освіти першого освітнього рівня «бакалавр» спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література); 15 здобувачів освіти першого освітнього рівня «бакалавр» спеціальності 014 Середня освіта (Мова і література (англійська)) Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Майбутнім учителям української мови та літератури й іноземної мови (англійської) було запропоновано відповісти на запитання спеціально розробленої анкети, яка містить низку запитань.

Відповідаючи на перше запитання анкети («Чи знайомі Ви з поняттям «трансверсальні компетентності?»), студенти переважно відповідали «Ні, не знайомий» (46,24%); 38,16% респондентів відповіли «Так, я чув про таке поняття»; лише 15,6% опитаних ствердно відповіли на поставлене запитання та змогли обґрунтувати свою відповідь.

Друге запитання анкети передбачало з'ясування рівня обізнаності студентів із сутністю та функційним призначенням трансверсальних компетентностей у підготовці майбутнього вчителя-словесника. Для цього здобувачам вищої освіти запропоновано відповісти на запитання «У чому полягає своєрідність трансверсальних компетентностей вчителя-словесника?». Розгорнуту відповідь та свідоме позитивне ставлення до формування трансверсальних компетентностей продемонстрували 39,44% опитаних; невпевненість у розумінні функційної ролі та фрагментарність знань щодо сутності трансверсальних компетентностей було зафіксовано у 46,71% респондентів; байдуже ставлення і помилкове тлумачення трансверсальних компетентностей як наукової та фахової категорії відповіли 13,85% здобувачів вищої освіти.

Висновки. За результатами здійснення наукової та експериментальної розвідки дійшли певних висновків. Аналіз наукового фонду довів, що концепція формування трансверсальних компетентностей є потужним механізмом реформування системи освіти в Україні. Феномен «трансверсальні компетентності» дотепер не набув усталених термінологічних меж, адже науково-теоретичне поле рясніє терміносполуками «трансверсальні компетентності», «універсальні компетентності», «професійні вміння (Hard skills)», «інтегральні навички (Soft skills)». У контексті підготовки майбутніх учителів до формування трансверсальних компетентностей учнів НУШ потребують переосмислення всі складники професійного зростання майбутніх педагогів – теоретичний, практичний та спеціальний (фаховий). В аспекті підготовки майбутніх учителів-словесників формування трансверсальних компетентностей набуває першочергового значення з огляду на необхідність синтетичної інтеграції наскрізної (універсальної) компетентності та професійно-детермінованої (фахової) підготовленості до здійснення професійних (виховних, дидактичних, освітніх) функцій. За результатами констатувального експерименту найбільш поширеним був незадовільний рівень обізнаності майбутніх учителів із термінологічними, концептуальними та функційно-реалізаційними параметрами трансверсальних компетентностей як визначальних для здійснення професійних функцій у середовищі НУШ.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо у дослідженні інших видів трансверсальних компетентностей майбутніх учителів-словесників та уточненні їх концептуального змісту в контексті підготовки майбутніх педагогів до роботи у НУШ.

Література

Борова Т. Вєдь Т. Теоретичні основи сутності поняття «трансверсальні компетентності» в постмодерністській освіті. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 21. Т.3. 2020. С.154-159.

Матеріали сайту (<https://www.skillsandeducationgroup.co.uk/transversal-skills-what-are-they-and->

[why-are-they-so-important/](#))

Матеріали сайту «Нова українська школа» Режим доступу <https://nus.org.ua>.

Appropriateness of e-learning resources for the development of transversal skills in the new European Higher Education Area. Conference Paper in Proceedings – *Frontiers in Education Conference* December 2006. DOI: 10.1109/FIE.2006.322671 • Source: IEEE Xplore

CEDEFOP Piloting a European employer survey on skill needs. 2013. Retrieved from <http://www.cedefop.europa.eu/node/11966> > (accessed 23-07-2018).

Giedrė Valūnaitė Oleškevičienė, Andrius Puksas, Dalia Gulbinskienė, Liudmila Mockienė. Student Experience on the Development of Transversal Skills in University Studies. *Pedagogika*. 2019, t. 133, Nr.1. <https://doi.org/10.15823/p.2019.133.4>.

Niemi, H. & Isopahkala-Bouret, U. Lifelong learning in Finnish society – An analysis of national policy documents. *International Journal of Continuing Education and Lifelong Learning*. 2012, 5(1), 43–63.

Niemi, H. Teacher effectiveness in the European context with a special reference to Finland. In O.-S. Tan, & W.-C. Liu (Eds.), *Teacher effectiveness: Capacity building in a complex learning era* 2015. (pp. 51-78). Singapore: Cengage Learning.

Paramaswari Jaganathan, Ambigapathy Pandian, Ilangko Subramaniam. Language Courses, Transversal Skills and Transdisciplinary Education: A Case Study in the Malaysian University. *International Journal of Education and Research*. 2014, Vol. 2 No. 2 February.

Tsankov, Nikolay. Development of transversal competences in school education (A didactic interpretation). *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*. 2017, 5. 129-144. 10.5937/ijcrsee1702129T.

Transversal competences of a modern teacher in the context of the training for the work in the new Ukrainian school

Kopus Olga³

*State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky", Odesa, Ukraine*

Babii Oksana⁴

*State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky", Odesa, Ukraine*

The research reveals categorical, conceptual and theoretical, scientific and pedagogical parameters of the problem related to transversal competences formation of future teachers in the context of their training for the work in the New Ukrainian School (NUS).

The paper aims to highlight terminological, conceptual and structural parameters of transversal competences phenomenology in the context of future teachers training for the work in the New Ukrainian School. The term "transversal competence" describes competences which realise the transfer of the acquired knowledge, abilities and skills systems in the plane providing the solution of tasks and situations belonging to real life practice through expressing person's individual metacognitive potential.

Taking into account the recent researches, the professionally significant transversal competences of a modern teacher were analysed and classified; instrumental, interpersonal and integral competences were specified.

The study concludes that transversal skills acquired by the teacher of the New Ukrainian School are a complex of instrumental (implemented into practice), interpersonal (individually generated) and system-based (integral) competences which realise the transfer of the acquired knowledge, abilities and skills systems in the plane providing the solution of pedagogical and professional tasks, as well as situations within educational practice through expressing person's individual metacognitive and professional potential.

The performed diagnostic analysis provides the information about future teachers' awareness of the conceptual-terminological matrix of "transversal competence" phenomenology in the context of training them in performing their future professional activity in the New Ukrainian School.

The level of future teachers' awareness of the functional role of transversal competences in the effective

³ Doctor of Sciences (in Pedagogy), the First Vice-rector for Educational, Scientific and Pedagogical Work, Full Professor at the Department of Ukrainian Philology and Methods of Teaching Professional Disciplines of the State institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky"

⁴ Postgraduate student at the Department of Pedagogy of the State institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky"

training enabling future teachers to perform their professional activity in the NUS is identified as unsatisfactory.

Keywords: transversal competences, the New Ukrainian School, teacher, future teacher training.

References

Appropriateness of e-learning resources for the development of transversal skills in the new European Higher Education Area. (2006). Conference Paper in Proceedings – *Frontiers in Education Conference* December 2006. DOI: 10.1109/FIE.2006.322671 • Source: IEEE Xplore [in English].

Borova, T. & Ved', T. (2020). Teoretychni osnovy sutnosti ponyattya «transversal'ni kompetentnosti» v postmodernist-s'kiy osviti [Theoretical foundations of the essence of the concept of "transversal competencies" in postmodern education]. *Innovatsiyna pedahohika – Innovative pedagogy*. Issue 21. Vol.3. pp.154-159 [in Ukrainian].

CEDEFOP (2013). *Piloting a European employer survey on skill needs*. Retrieved from <http://www.cedefop.europa.eu/node/11966> (accessed 23-07-2018) [in English].

Giedrė Valūnaitė Oleškevičienė, Andrius Puksas, Dalia Gulbinskienė, & Liudmila Mockienė. (2019). Student Experience on the Development of Transversal Skills in University Studies. *Pedagogika*, t. 133, Nr.1. <https://doi.org/10.15823/p.2019.133.4> [in English].

Materialy saytu Retrieved from <https://www.skillsandeducationgroup.co.uk/transversal-skills-what-are-they-and-why-are-they-so-important/> [in Ukrainian].

Materialy saytu «Nova ukrayins'ka shkola» Rezhym dostupu <https://nus.org.ua> [in Ukrainian].

Niemi, H. & Isopahkala-Bouret, U. (2012). Lifelong learning in Finnish society – An analysis of national policy documents. *International Journal of Continuing Education and Lifelong Learning*, 5(1), 43–63 [in English].

Niemi, H. (2015). Teacher effectiveness in the European context with a special reference to Finland. In O.-S. Tan, & W.-C. Liu (Eds.), *Teacher effectiveness: Capacity building in a complex learning era* (pp. 51-78). Singapore: Cengage Learning [in English].

Paramaswari Jaganathan, Ambigapathy Pandian, & Ilangko Subramaniam. (2014). Language Courses, Transversal Skills and Transdisciplinary Education: A Case Study in the Malaysian University. *International Journal of Education and Research* Vol. 2 No. 2 February 2014 [in English].

Tsankov, Nikolay. (2017). Development of transversal competences in school education (A didactic interpretation). *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*. 5. 129-144. 10.5937/ijcrsee1702129T [in English].

Accepted: May 31, 2022

